

Gültəkin Valeh qızı Yusubova¹

AZƏRBAYCAN DİLİ TƏLİMİNDƏ İSTİFADƏ OLUNAN TƏLİM STRATEGİYALARI

Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin Sərəncamı ilə 2012-ci il 29 dekabr tarixində təsdiq edilmiş “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasında ölkəmizin yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoyduğu və daha yüksək məqsədlər, vəzifələr müəyyənləşdirildiyi qeyd olunur. Bu proqram xarakterli sənəddə şagirdlərin idrak fəallığını, ümumi inkişafını ləngidən mövcud “yaddaş məktəbi”ndən “təfəkkür və düşüncə məktəbi”nə keçidin təmin olunması məqsədi ilə sistemli tədbirlər görülməsi nəzərdə tutulur. (3)

Hazırda təhsilə dair yeni dövlət standartları qəbul edilmiş, ən səmərəli, qabaqlayıcı məqsəd və vəzifələr müəyyənləşdirilmiş, habelə I-XI siniflər üzrə ümumi təlim nəticələri və məzmun xətləri üzrə nəticələr müəyyənləşdirilmişdir.

Tədqiqat işimizin istiqamətinə uyğun olaraq Azərbaycan dili təliminin yeni məzmununa aşağıdakılar daxildir: ümumi təlim nəticələri, məzmun xətləri, məzmun xətləri üzrə təlim nəticələri, fəaliyyət xətləri, məzmun standartları (məzmun xətləri üzrə əsas və alt standartlarını). Bütün bunlar təhsil sisteminin inkişafında və müəllim-şagird əlaqələrinin düzgün istiqamət almasında mühüm rol oynayır. Əgər Milli kurikulumda təhsil səviyyələri və fənlər üzrə ümumi təlim nəticələri verilmişsə, fənn kurikulumunda siniflər üzrə ümumi təlim nəticələri verilmişdir.

Təlim strategiyaları - müəllimin təlim zamanı istifadə etdiyi formaları, metodları və üsulları tamamlayır. İndiyədək Azərbaycan pedaqoji ədəbiyyatında bu anlayışdan istifadə olunmamışdır [1].Lakin təhsil islahatı dövründə fənn kurikulumlarının təqdim olunmasında təlim strategiyaları konsepsiyasından istifadə olunmağa başlandı. Strategiya - qabaqcadan müəyyən edilmiş

¹ Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin magistrantı

nəticələrə çatmaq üçün gözlənilən məqsədlər hasarı, subyektin məqsədə çatması üçün fikirləşilmiş planlı hərəkəti modelidir. Strategiya az əmək, vaxt və resurs tükətməklə nəticəyə necə çatmağın yollarını izah edir [5].

Strategiyanın məzmununa hərəkəti istiqamətinə nizamlı olaraq məntiqi qərarlar külliyyəti daxildir. Təlim strategiyaları təlim prosesinin hazırlanmasına verilən tələbləri, istifadə edilən forma, üsul və vasitələri əhatə edir. Yeni kurikulumlarda təlim strategiyaları məfhumunun işlənilməsi və pedaqoji prosesin təşkilində ondan daha sərfəli şəkildə istifadə olunması, birinci növbədə, əsas pedaqoji anlayışlardan birincisi kimi təhsilin müasir tələblər baxımından izahını tələb edir [2].

Strategiyanı aşağıdakı məsələlər əhatə edir: pedaqoji fəaliyyətin təşkili prinsipləri, fənnə dair təlimin planlaşdırılması, təlimin təşkili üçün lazım olan forma və üsullar.

Azərbaycan dili tədrisində yeni normalara uyğun pedaqoji fəaliyyətin icrası üçün aşağıdakı prinsiplərdən istifadə məqsədə müvafiq olaraq qəbul edilir [3].

pedaqoji prosesin tamlığı - Azərbaycan dili fənninin təlimi zamanı pedaqoji prosesdə təlim məqsədləri kompleks (inkışafetdirici, öyrədici, tərbiyəedici) həyata keçirilir, real nəticələrlə yekunlaşan müəllim və şagird fəaliyyətini əhatə edir;

- təlimdə bərabər imkanların yaradılması – Azərbaycan dilinin hamı tərəfindən yüksək səviyyədə mənimsədilməsi üçün bütün şagirdlərə eyni təlim şəraiti yaradılır və pedaqoji proses onların potensial imkanları nəzərə alınmaqla tənzimlənir;
- şagirdyönümlülük - şagird pedaqoji prosesin mərkəzində dayanır. Bütün tədris və təlim işi şagirdlərin ana dilinə olan maraq və tələbatlarının ödənilməsinə, onların istedad və qabiliyyətlərinin, potensial imkanlarının inkişafına yönəldilir;
- inkişafyönümlülük - şagirdlərin idrak fəallığı izlənilir, nailiyyətləri təhlil edilir, Azərbaycan dilində ədəbi dil normalarına əməl etməklə danışıq bacarığı və vərdişlərinin inkişaf səviyyəsi tənzimlənir;
- fəaliyyətin stimullaşdırılması - pedaqoji prosesin səmərəli və effektiv qurulması, şagirdlərin ana dilini yüksək səviyyədə mənimsəməsi və təlimə marağın artırılması üçün onların fəaliyyətindəki bütün irəliləyişlər qeyd olunur və dəyərləndirilir, nəticə etibarilə şagirdlərin daha uğurlu təlim nəticələrinə istiqamətləndirilməsi təmin olunur;
- dəstəkləyici mühitin yaradılması – pedaqoji prosesin münasib maddi-texniki baza əsasında və sağlam mənəvi-psixoloji mühitdə təşkil edilməsi Azərbaycan dili təlimində keyfiyyətin və səmərəliliyin yüksəldilməsi üçün əlverişli və təhlükəsiz təlim şəraiti yaradır.

Ayrı-ayrı fənlərin təlimində bu prinsiplərlə yanaşı, xüsusi metodik prinsiplərin də müəyyən olunması didaktik cəhətdən əhəmiyyətli hesab edilir.

Bu tələbləri nəzərə alaraq tədris prosesində şagirdləri aktivləşdirən, onların intellektual inkişafına şərait yaradan təlim metodlarından istifadə olunması tövsiyə olunur.

Məqalədə təlim strategiyaları belə əsaslandırılır: təlim prosesi və onun hazırlanma prinsipləri, təlimin düzəldilməsində formalaşan üsullar, təlimin planlaşdırılması [4]

Mövzumuz da təlim strategiyasına daxil olan müasir təlimin prinsipləri və Azərbaycan dili təliminin təşkilinə verilən əsas tələblər haqqındadır.

“Strategiya” yunan mənşəli sözdür “sərkərdənin incəsənəti” deməkdir. Təhsildə təlim strategiyası qarşıya qoyulan məqsədə çatmaq üçün öyrətmə metod və usullarından istifadə etmək deməkdir. Təlim strategiyaları dəqiq nəticə əldə etmək üçün qurulan təlim modelidir. Təlim strategiyasının başlıca məqsədi-təlim verməkdir. Burada əsas məqsəd təlimin nəticəsidir.

Bu vaxta qədər Azərbaycan pedaqoji ədəbiyyatında həmin anlayışdan istifadə edilmirdi. Lakin son vaxtlar təhsil islahatının həyata keçirildiyi bir dövrdə fənn kurikulumları hazırlanarkən təlim strategiyası anlayışına müraciət edilməyə başlanılmışdır.

Təlim strategiyaları aşağıdakı əsaslar üzrə qurulur: fəal və özünüidarə edən təhsil; şagirdlərin bilik və bacarıqlarına əsaslanma; refleksiyaya istiqamətliklik; şagirdin idrakının, sosial kompetentliyinin inkişafı; təlim prosesində interaktivlik və kooperativlik (həmrəylik);

Bu əsaslar sürətlə inkişaf edən cəmiyyətin məktəb qarşısına qoyduğu məqsədləri güdür. Təhsil prosesində təlim strategiyası ilə yanaşı, pedaqoji texnologiyalar da tətbiq edilir. Təlim strategiyasının təlim texnologiyası ilə ümumi oxşarlıqları və fərqləri var.

Oxşarlıq ondan ibarətdir ki, həm təlim strategiyası, həm də təlim texnologiyası şagirdi inkişafa yönəltməyə, bilik və bacarıq əldə etməyə, qoyulan məqsədə çatmağa köməklik edir. Fərqlər isə bunlardan ibarətdir:

- təlim strategiyası “təlimin bu və başqa məqsədlərinə çatmaq üçün biz nə edirik?” sualını cavablandırır;
- təlim texnologiyası isə “təlim məqsədlərinə effektiv çatmaq üçün biz nə etməliyik?” sualına cavab verir.

Pedaqoji prosesin təşkilində təlim strategiyasından səmərəli şəkildə istifadə olunması əsas pedaqoji anlayışlardan biri kimi təhsilin müasir tələblər baxımından izahını tələb edir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi kimi deyə bilərik ki, ondan orta ümumtəhsil məktəblərinin müəllimləri, tələbə və magistrantlar istifadə edə bilərlər.

Nəticə olaraq deyə bilərik ki, ümumtəhsil məktəblərində aparılan Kurikulum islahatı bütün fənlərin, o cümlədən Azərbaycan dili fənninin məzmunca yeniləşməsinə tələb etdi. Təhsilin hər bir səviyyəsində (İbtidai, orta, tam orta) gözlənilən təlim nəticələri kurikulumda öz əksini tapdı. Sınıflar üzrə standartlaşdırılmış bacarıqların verilməsi fənnin məzmununu müəyyənləşdirməyə və təlim prosesini şagirdlərin dil və nitq fəaliyyətinə müvafiq qurmağa imkan verdi. Ənənəvi məzmundan fərqli olaraq yeni modeldə işlənmiş bu məzmun şagird nitqinin fəaliyyət növlərinə uyğun inkişafına və praktik mahiyyət daşıyan zəruri dil fakt və hadisələrinin mənimsənilməsinə yönəldilib.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının ümumi təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurikulumu) //Kurikulum, 2008, № 3.
2. Azərbaycan Respublikasında məktəbəqədər təhsilin yeniləşdirilməsi Proqramı. (2007-2010 -cu illər) Bakı şəhəri, 12 aprel 2007-ci il. "Azərbaycan müəllimi" qəzeti, 13 aprel 2007-ci il
3. "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" inkişaf konsepsiyası. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 29 dekabr tarixli Fərmanı.
4. Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, <http://edu.gov.az> 5 sentyabr 2009-cu il.
5. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası. 24 <http://www.president.az/articles/9779> 24 oktyabr 2013-cü il.
6. Əhmədov A., Abbasov Ə. Məktəbəqədər təhsilin konseptual problemləri. //Kurikulum, 2011, № 2, səh.8-15.
7. Rüstəmov F. Ümumi təhsilin milli kurikulumu və onun hazırlanması prinsipləri. Kurikulum jurnalı, 2008, №1, səh.37-43
8. Süleymanova A. Fənn kurikulumlarının məzmun standartları. Kurikulum jurnalı, 2008, №1, səh.48-57.
9. Veysova Z.A. Fəal /interaktiv təlim texnologiyası, psixoloji mexanizmləri və quruluşu. Kurikulumların hazırlanması və tətbiqi məsələləri (metodik tövsiyə), Bakı, "Kövsər", 2008, s.153-165.

Açar sözlər: Azərbaycan dili, təlim prosesi, təlim strategiyası

Ключевые слова: Азербайджанский язык, учебный процесс, стратегия обучения

Key words: Azerbaijani language, educational process, teaching strategy

Xülasə

Məqalədə Azərbaycan dili təlimində istifadə olunan təlim strategiyaları təqdim olunan əsas, spesifik materiallarla, təqdimatla verilən habelə spesifik və vacib elementləri müzakirə olunur, Azərbaycan dilində təlim strategiyaları təhlil edilmiş və ideya-tematik əsasları təklif edilmişdir. Eyni zamanda, gələcəkdə dilçilərə, müəlliflərə də tövsiyələr verilir.

Резюме

Стратегии обучения, используемые при обучении азербайджанскому языку

В статье рассматриваются основные, конкретные материалы, презентации, а также конкретные и важные элементы стратегий обучения, используемых при обучении азербайджанскому языку, анализируются стратегии обучения на азербайджанском языке и предлагаются идейно-тематические основы. При этом даются рекомендации лингвистам и авторам в будущем.

Learning strategies used in teaching the Azerbaijani language

Summary

The article discusses the main, specific materials, presentation, as well as specific and important elements of the training strategies used in the teaching of the Azerbaijani language, analyzes the training strategies in the Azerbaijani language and offers idea-thematic bases. At the same time, recommendations are given to linguists and authors in the future.

RƏYÇİ: dos. S.Abbasova